

Ondřej Vodička, *Sázka na křížového krále. Katoličtí exulanti z husitských měst (1419–1436/1454)*

Scriptorium – Masarykův ústav a archiv AV ČR, v. v. i., (Praha) 2024, 400 s., ISBN 978-80-88611-20-2 a 978-80-7649-058-1

Téma exilu, zvláště v souvislosti s husitstvím, je dost frekventované, nicméně syntetické zpracování kromě přehledového výčtu od Jaroslava Kadlece¹ dosud chybělo. Vodička zpracoval téma jako svoji disertační práci,² z které vznikla už druhá knižní publikace. Autor postupoval při přípravě knižních vydání tematicky, podle sociálních okruhů. Zatímco první kniha byla věnována exilu duchovních,³ druhá se zaměřuje na uprchlé měšťany. Dá se říci, že obě práce postupují prosopografickou metodou: po shromáždění souboru dat, totiž osob dle stanovených kritérií (vysvětlena v recenzované knize na s. 12), resp. i osudů celých konventů v případě duchovenstva, odpovídá autor na otázky týkající se celé sledované skupiny: zkoumá motivaci k exilu, postupy při přežívání a konkrétní osudy. V případě nové knihy je analytická a interpretační část knihy o měšťanských exulantech (150 stran) doprovázena biografickou přílohou (s. 151–303), kde jsou k dispozici životopisné medailony zkoumaných osob. Na obou publikacích je jasně patrný velký badatelský pokrok za tři desetiletí od uveřejnění Kadlecovy drobné syntézy, která jen registrovala v exilu žijící katolíky z českých zemí. Obě práce O. Vodičky jsou výsledkem velmi pracné heuristiky v řadě zahraničních i domácích archivů (část exilu se odehrávala jako exil „vnitřní“, tedy pouhý přesun na katolické území Čech nebo Moravy, do katolického města nebo na hrad katolické vrchnosti) a jsou cenné jak objemem zjištěné faktografie, tak zpracováním řady otázek, které v souvislosti s exulanty vyvstávají.

První okruh úvah zjišťuje důvody odchodu měšťanů do exilu, představuje různá, často zklamaná očekávání, nejvýznamnější centra náhradního soustředění katolíků z Čech (Jihlava, Vídeň, Vratislav) a strategie při hledání nového místa k životu, uplatnění dosavadních profesí a úspěšnost při zařazení do struktur v novém domově (např. účast v městských radách).

Druhé téma řeší otázku, jak přežít v exilu po strance ekonomické. Ukazuje, s jakým majetkem exulanti odcházeli, jak našli uplatnění, jak se integrovali do společnosti v novém bydlišti, zda měli hospodářské úspěchy či postupně vyčerpali své omezené prostředky a jak situaci řešili.

Třetí otázka se ptá, nakolik se potkával exil měšťanský a duchovenský: hledá styčné body obou emigrantských skupin, ukazuje podíl měšťanů na přežívání katolické církve v Čechách a rozebírá odraz těchto skutečností v úředních knihách pražského arcibiskupství. Tato partie v podstatě rozšiřuje výklad podaný v knize o duchovenstvu, kde bylo pojednáno o fungování katolické konsistoře v Žitavě a byla prezentována analýza konfirmačních knih z doby husitských válek. Rozbor se však zaměřil na obecnější rovinu a např. otázkám

¹ Jaroslav KADLEC, *Katoličtí exulanti čeští doby husitské*, Praha 1990.

² Ondřej VODIČKA, *Katoličtí exulanti ze zemí Koruny české v době husitské (1419–1436)*, disertační práce FF MU, Brno 2016.

³ Ondřej VODIČKA, *Exil českého a moravského duchovenstva za husitských válek*, Praha 2019.

podílu jednotlivých skupin na patronátních právech pozornost věnována nebyla.⁴ Pokud bychom hledali vazby exulantů na pražskou univerzitu, museli bychom se obrátit na knihu první, kde mezi duchovními figuruje poměrně početná skupina univerzitánů, jejichž medailonky jsou obsaženy v příloze knihy.⁵

Čtvrtá kapitola je rozvedením jedné výšece ekonomického tématu: analyzuje exulantské testamenty, předvádí, co všechno z nich lze vyčíst: poměrně malý vzorek (k dispozici bylo pouze 66 kšaftů) ukazuje, že měšťané byli v exilu uvedeni do více právních okruhů, v rámci nichž se museli nově pohybovat. Testamenty obsahují určitý objem a skladbu odkazovaných movitých i nemovitých majetků, zmiňují obmyšlené osoby, na nichž lze sledovat příbuzenství, vztahy obchodní i přátelské a další vazby a kontakty. Soubor testamentů, jejichž registry jsou zpřístupněny v druhé příloze (s. 305–338), zachycuje i dluhy a zbožné odkazy, naznačuje také snahu po navrácení zabaveného majetku a virtuální nakládání s majetkem nedostupným.

Pátá oblast výkladu je čtenářsky nejvděčnější: zaměřuje se na „prožívání exilu“, tedy vývoj skupinových nálad uvnitř exilu, vzájemné vztahy a známosti, ukazuje taktiky přežití, různé případy návratů a to, jak dopadla původní očekávání.

Tyto obecněji pojaté otázky jsou doplněny o případovou studii k osudům jednoho mimořádně dobře doloženého exulanta, Reinharda z Remeše (s. 125–142).⁶ Na městské právo Starého Města pražského byl přijat v roce 1392. Patřil k lidem z okruhu velmi bohatých rodin, byl kupcem a finančníkem, majitelem pražských nemovitostí a platů. Díky tomu se několikrát stal členem městské rady a měl konexe i mezi nobilitou. Do exilu se vydal asi na jaře 1420, snad směřoval na Žitavu a usadil se ve Vratislavi. Díky řadě starších pohledávek, které Reinhard vymáhal, a dalším sporům lze sledovat jeho aktivity a pohyb. Největší kauzou byl spor s Jindřichem Reuterem Langeheinczem, v němž figurovala i listina týkající se majetku plaského kláštera. Soudní výhra Reinharda vyprovokovala Reutera k výhrůžkám jeho soupeři i vratislavským kupcům. Reinhard se do Čech zřejmě nevrátil, stejně jako velká řada dalších exulantů. Zemřel mezi lety 1434–1439. Jeho potomky autor sleduje ve Vratislavi až do 50. let. Majetků v Čechách se zřejmě znova neujal.

Závěr práce obsáhle shrnuje výsledky zkoumání. Autor konstatuje, že byly ověřeny směry migračních proudů, jak je vytypovalo starší bádání (jen Řezno a Drážďany se nepotvrdily). Střízlivou úvahou došel ke zjištění, že počet exulantů nebyl tak vysoký, jak se předpokládalo, a každá z obou skupin migrantů, duchovní i měšťané, nepřesáhla počet pěti tisíc. Spolu s přesuny utrakvistického obyvatelstva odhaduje Vodička celkovou migraci za husitských válek na 15 až 20 tisíc osob. Druhým komplexem úvah jsou otázky motivací k emigraci a jejího vnímání. Zpočátku odcházeli bohatí měšťané s vizí návratu a potrestání povstalců. Rok 1422 byl přelomem, odkdy bylo jasné, že tak příznivý závěr nenastane. Až jednání s basilejským koncilem dala exulantům novou naději, která se ale kromě částečného

⁴ O. VODIČKA, *Exil českého a moravského duchovenstva*, především kapitola Exilové struktury (Žitavská konzistoř), s. 23–45 (i dále).

⁵ O. VODIČKA, *Exil českého a moravského duchovenstva*, Příloha II (s. 181–203), ze 116 zaznamenaných kleriků v exilu prošlo univerzitou se ziskem titulu nejméně 31 osob (č. 17, 19, 20, 24, 26, 28, 34, 35, 36, 37, 45, 52, 56, 57, 62, 65, 67, 70, 75, 82, 83, 84, 87, 91, 92, 94, 97, 98, 112, 114, 116).

⁶ Jeho osud autor pojednal širě v dílčí studii: O. VODIČKA, *Reinhard of Reims. Prague Merchant and Exile in the Shadow of the Hussite Revolution*, *The City and History* 11/1, 2022, s. 39–58.

vyrovnání v Kutné Hoře nenaplnila. Vyhledky na trvalé dožívání v „cizině“ nutily k hledání možnosti uplatnění se v novém domově.

Za třetí oblast výzkumu bych označila úvahy o podobě exulantských komunit, jejich vzájemných vztazích, ale také o jejich integraci v novém prostředí, sebeidentifikaci emigrantů a celkovém hodnocení fenoménu emigrantů husitské doby. Autor odmítá hodnotit exulanty očima historiografických moralistů jako zrádce husitství nebo naopak oběti revoluční nespravedlnosti. Ukazuje, že nevládlo jen nesmiřitelné rozdělení, husitská realita byla barvitější a vztahy rozmanitější. Pragmatismus rozhodování ohrožených osob je historickou realitou, kterou je třeba vzít na vědomí, vysvětlovat ji, nikoli odsuzovat.

Medailony 387 osob v příloze jsou seřazeny podle měst původu exulantů; zahrnují biogramy hlav rodin a zároveň údaje k celé rodině a méně významným členům širšího příbuzenstva. Je tedy jasné, že uvedené číslo nepředstavuje úplný počet sledovaných osob. Nad možným propočtem množství osob za použití koeficientu se autor zamýšlí na s. 30 a konstatuje, že výpočet zdaleka neodpovídá dosavadním odhadům badatelů. Kód města a pořadové číslo biogramu pak slouží při odkazování na jednotlivé osoby v analytické výkladové části. Z uvedeného počtu polovinu tvoří uprchlíci z pražských měst (188), na druhém místě pak stojí Kutná Hora (123 osob). Ostatní města už dodala pro sledovatelný vzorek pouze jednotlivce.

Skromný obrazový doprovod tvoří především veduty měst, která figurují ve výkladu, k nimž je připojena vedle grafů, sumarizujících množstevní údaje, jen jedna mapa migračních proudů a dvě ukázky písemností, týkajících se kutnohorských majetkových poměrů. Rejstříky se omezují na jména osob a míst.

Bibliografie obsahuje především účtyhodný výčet archivních fondů, mezi nejvydatnějšími zdroji můžeme uvést vedle pražských archivů především městské fondy v Kutné Hoře, Jihlavě, Norimberku, Vídni a Vratislavi. Zmínit musíme také dílčí a přípravné studie⁷ O. Vodičky, jež signalizují, že obě knihy jsou výsledkem poctivé badatelské práce, která se zhodnotila v syntetizujících dílech. Obě Vodičkovy knihy poskytují velké množství nové faktografie, která je velmi dobře propojena a dána do souvislostí, aby dospěla k hodnotným závěrům. Podává svědectví o dosud málo prozkoumané oblasti husitské doby, která tak získává další rozměr plasticity.

Blanka Zilynská

DOI: 10.14712/23365730.2025.29

Dušan Coufal – Adam Pálka (edd.), Conflict after Compromise Regulating Tensions in Multi-Confessional Societies in the Fifteenth Century
Sandstein, Dresden 2024, 188 s., ISBN 978-3-95498-830-3

V návaznosti na stejnojmennou konferenci, která se odehrála 11. 11. – 12. 11. 2021 v Praze vyšel pod patronací Leibnizova institutu pro dějiny a kulturu východní Evropy a Centra mediévistických studií při Filosofickém ústavu Akademie věd České republiky 61. svazek

⁷ Předběžné teze přítomné knihy publikoval autor ve stručné verzi jako: O. VODIČKA, „*und ap es geschehe, das es wieder gut zu Behem wurde*“. *Katoličtí exulanti z husitských měst*, in: Michaela Antonín Malaniková – Beata Mozejko – Martin Nodl (edd.), *Středověké město. Politické proměny a sociální inovace*, Colloquia mediaevalia Pragensia 20, 2019, s. 13–38.